

человека в традиционных китайских учениях. – М. : Наука, 1983. – 261 с. **5.** Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / И.А. Зимняя. – М. : Русский язык, 1989. – 219 с. **6.** Кан-Калик В.А. Педагогическое общение как предмет теоретических и прикладных исследований / В.А. Кан-Калик, Г.А. Ковалев // Вопросы психологии. – 1985. – № 4. – С. 9-16. **7.** Леонтьев А.Н. Человек и культура / А.Н. Леонтьев. – М. : Наука, 1961. – 115 с. **8.** Лисина М.И. Возрастные и индивидуальные особенности общения со взрослыми у детей от рождения до семи лет : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / Лисина Майя Ивановна. – Москва, 1974. – 37 с. **9.** Панферов В.Н. Психология общения / В.Н. Панферов // Вопросы философии. – 1972. – № 7. – С. 33-36. **10.** Парыгин Б.Ф. Социальная психология как наука / Б.Ф. Парыгин. – Л. : Лениздат, 1967. – 262 с. **11.** Социокультурные характеристики индивида в системе китайской цивилизации : исследование ученых КНР в 80-е годы : научно-аналитический обзор. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – 46 с. **12.** Хараева Л.А. Психологический анализ способов решения коммуникативных задач взрослыми в разных условиях педагогического общения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Хараева Леорена Ахмедовна. – Тбилиси, 1982. – 24 с. **13.** Ши Си Нин. Оптимизация педагогического общения как условие социально-психологической адаптации иностранных студентов к учебно-воспитательному процессу российского вуза : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ши Си Нин. – Тула, 2002. – 175 с. **14.** Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Д.Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.

*Пономаренко В.Д. , к. філол. н.,
Дюкар К. В. , асп.*

ОКАЗІОНАЛЬНІ СУФІКСАЛЬНІ СУБСТАНТИВИ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ ІДІОСТИЛЮ Т. МЕЛЬНИЧУКА (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті проаналізовано структурно-семантичні особливості окремих okazіональних субстантивів у мовотворчості Т. Мельничука. Досліджено найпоширеніші порушення узувальних норм в авторському дериваційному процесі.

Ключові слова: *оказіоналізм, норма, структурно-семантичне порушення, узуальна / незузальна деривація.*

The article analyzes the structural and semantic features of some occasional substantives in poetry of T. Melnychuk. The most common deviations from the usual norms of authoric derivative process are investigated and described.

Key words: *occasionalism, norm, structural and semantic deviation, usual / unusual derivation.*

В статье проанализированы структурно-семантические особенности отдельных окказиональных субстантивов в языкотворчестве Т. Мельничука. Исследованы распространенные отклонения от узуальных норм в авторском деривационном процессе.

Ключевые слова: *окказионализм, норма, структурно-семантическое отклонение, узуальная / незузальная деривация.*

Однією з найгнучкіших і найконсервативніших систем комунікації протягом усього існування цивілізації була й залишається мова. У ній протягом історичного періоду з'являються, трансформуються, зникають і відроджуються різноманітні засоби передачі людської думки. Найвиразніше ця тенденція виявляється на лексико-словотвірному рівні. Так, на початку ХХІ ст. внаслідок низки соціально-економічних, суспільно-політичних і науково-технічних зрушень у суспільстві словниковий склад української мови починає поповнюватися новими одиницями, активне функціонування яких зумовило потребу в детальному науковому вивченні сутності цього явища. Вже перші ґрунтовні дослідження в цій царині (О. Земської, Е. Ханпіри, Л. Пашко) засвідчили той факт, що неологізми охоплюють надзвичайно широкий спектр утворень, серед яких особливо помітними є окказіональні одиниці. Зазначимо, що з кінця ХХ ст. й до сьогодні інтерес мовознавців до останніх лише зростає, беззаперечним свідченням чого є наукові праці Ж. Колоїз, К. Брітікової, Д. Мазурик, О. Стишова, О. Сербенської, Т. Юрченко, К. Мартовод, Є. Карпіловської, О. Турчак, В. Калашника та інших, що присвячені розгляду

різних аспектів узуальних і незузальних інновацій. Останнім часом україністи активно досліджують оказіональну словотворчість майстрів пера (Л. Глівінська, О. Жижома, Г. Вокальчук, О. Попова). Попри значну увагу лексикологів, неологів, семасіологів, стилістів і граматистів до структурно-семантичних і функційних особливостей незузальних новацій у мові в цілому й у поетичних текстах зокрема, суфіксальні субстантивні оказіоналізми у творчості Т. Мельничука окремо не аналізувалися, що зумовлює актуальність нашої роботи. Мета дослідження – з'ясувати структурно-семантичні особливості оказіональних іменників, які вживаються в поетичній мові Т. Мельничука. Предмет вивчення становлять незузальні субстантиви. Об'єкт аналізу – семантика і структура іменників, утворених суфіксальним способом. Основну джерельну базу склали "Поезії" у трьох томах Т. Мельничука.

Загальновідомим є той факт, що у світі художньої літератури діють правила "гри без правил". З огляду на це логічно припускати, що наявних у мові номенів у багатьох випадках митцям видається замало. Автори звертаються до творення не просто нових за формою чи значенням слів, а інновацій, що привертають увагу читача незвичністю структури, семантики, а також новизною їхнього поєднання. Вищеназвані особливості новотворів у науковій літературі кваліфікуються як основні диференційні ознаки оказіоналізмів. Найбільш повне визначення таких одиниць, на наш погляд, запропонувала О. Турчак: "Оказіоналізм (інноваційний незузальний дериват) – незвичне, експресивно забарвлене слово чи стійке сполучення слів (нове за значенням і формою, або тільки за значенням, або тільки за формою), яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має свого автора й характеризується такими ознаками: належністю до сфери мовлення, відтворюваністю, залежністю від контексту, повною чи частковою затемненістю семантики, одноразовістю й нерегулярністю використання, ненормативністю, новизною, експресивністю й індивідуальною належністю" [7, с. 7]. Аналіз

явища okazіональності в мовотворчості поетів здійснюємо в компаративному аспекті, фіксуючи різнорівневі структурно-семантичні порушення узуальних канонів.

Субстантивні неoderивати становлять найбільшу групу okazіоналізмів у поезіях Т. Мельничука. Найпродуктивнішим із морфологічних способів словотвору незузальних іменників є суфіксальний. У межах авторських неканонічних новацій домінують одиниці на позначення абстрактних понять. Констатуємо, що в мовотворчості письменника надзвичайно багата палітра утворень із суфіксом давнього походження *-інь*: *макітрінь*, *місяцінь*, *хвостінь*, *журботінь*, *морозінь*, *чужінь* тощо. В узусі іменники цієї моделі є відприкметниковими похідними з семантикою простору: *височінь* ← *високий*, *глибочінь* ← *глибокий*, *широчінь* ← *широкий*. Натомість у поета найчастіше твірними виступають непохідні іменникові чи девербативні, рідше похідні субстантивні основи: *місяцінь* ← *місяць*, *березінь* ← *береза*, *журботінь* ← *журбота*, *дрімотінь* ← *дрімота*, *терпінь* ← *терпіти*. Фіксуємо неканонічне поєднання твірної бази й афікса, що дає змогу констатувати okazіональність аналізованих неолексем. Звертаємо також увагу на варіативність мотивації деяких одиниць (дієслівну, ад'єктивну чи субстантивну), що вже свідчить про вихід за межі нормативного словотвору: *морозінь* ← *мороз*, *морозити*; *веселінь* ← *веселити*, *веселий* тощо. Наголошуємо на тому, що правильно встановити напрямок похідності можна лише в контексті, оскільки поза ним *веселінь* за аналогією до узуальної дериваційної моделі можна вважати відприкметниковим похідним. Така полімотивованість становить одну з особливостей іменникового словотворення Т. Мельничука. Окрім того, помітною рисою інновацій, яка також засвідчує їхній вихід за межі узусу, є те, що вони здебільшого позбавлені локативності, властивої нормативній деривації, хоча зберігають загальне значення абстрактності. Автор пропонує надзвичайно широкий спектр нових семантичних відтінків одиниць з *-інь*, які поділяємо на кілька типів.

Перший і найпоширеніший тип – це відіменникові субстантиви на кшталт *макітрінь*, *водогрінь*, *морозінь*, *місяцінь*,

хвостінь, у яких значення абстрактності має високий рівень. Звертаємо увагу на транспозицію в лексико-граматичній категорії "конкретне – абстрактне" у процесі деривації новацій, що спричинена приєднанням до твірної бази на позначення конкретного поняття посткореневого афікса із загальним словотвірним значенням абстрактності: *морозінь* (абстр.) ← *мороз* (конкр.), *хвостінь* (абстр.) ← *хвіст* (конкр.), *місяцінь* (абстр.) ← *місяць* (конкр.). Нетиповість мотивувального для цього словотвірного типу дає підстави вважати такі трансфери супровідними виявами оказіональності на семантико-граматичному рівні.

Окремого розгляду потребує одиниця *макітрінь*. Маємо, на нашу думку, звернути увагу на той факт, що потрактування значення неoderивата викликає певні труднощі. Йдеться про той унікальний випадок, коли контекст не просто не допомагає однозначно інтерпретувати новацію, а навпаки, виявляє варіативність її семантики: "*аж замакітрилася / макітрі / і у збанок-дзвінкотінь / наче в хату невеличку / іде їде на запічку / поховалась дітворінь...*" [10, с. 200-202]. Зважаючи на припущення, що мова йде про одиничне поняття, відзначаємо невідповідність поєднання іменникової твірної бази та форманта узуальної моделі *прикметникова основа + -інь*. Можемо, однак, і дещо по-іншому інтерпретувати цю одиницю. Припускаючи, що *макітрінь* становить збірне поняття, говоримо про відсутність будь-яких ознак порушення дериваційних норм. Про таку кваліфікацію неологізму свідчить наявність в узусі обмеженої кількості похідних, утворених на позначення збірних понять за словотвірною моделлю *іменникова твірна база + -інь*: *волосінь* ← *волос*. З огляду на це неправомірно зараховувати неолексеми до оказіональних утворень.

Інновація *місяцінь* відзначається не лише порушенням напрямку похідності, транспозицією в лексико-граматичній категорії, а й метафоризацією значення на базі домінування однієї з другорядних сем мотиватора. У контексті цей неологізм позначає місячне сяйво: "*ніч дрімає / в дрімотінь / місяць сіє місяцінь / водограйлик водогрінь / млин біжить / лиш млин біговітрінь*" [10, с. 200-202]; твірна база *місяць* – називає небесне

світило, однією з характеристик якого є яскраве світло. У мотиваті сема "сяйво" перетворюється на основне значення слова. Акцентуємо також на тому, що поза контекстом інтерпретувати новацію складно, адже її помилково можна мотивувати омонімом на позначення відтинку часу *місяць*.

Неодериват *водогрiнь* походить від субстантивного композита *водограй* і відзначається низкою структурних особливостей, які є наслідком оказіонального словотворення. Так, під час деривації твірна основа *водограј-* зазнала усічення компонента *-aj*, що зумовлене дією семантико-дериваційної аналогії в контексті: "*ніч дрімас / в дріботiнь / місяць сіє місяцінь / водограйлик водогрiнь / млин біжить / лиш млин біговітрiнь*" [10, с. 200-202]. Автор "нанизує" новації однієї словотвірної моделі, що, відповідно, спричиняє утворення одиниць одного дериваційного типу: *дрiмотiнь – місяцінь – водогрiнь – біговітрiнь*. Констатуємо, що вплив словотвірної аналогії, коли за інерцією продукуються новації однієї моделі, – одна з особливостей іменникового оказіонального словотворення Т. Мельничука.

Важливим моментом, на наш погляд, є також те, що оказіоналізми першого типу мають високий рівень абстрактності значення, затемнену семантику й відзначаються інтерпретаційною складністю. Це можна пояснити приєднанням до твірних основ на позначення конкретних понять афікса із загальною дериваційною семантикою абстрактності, що після лексико-граматичної транспозиції похідних спричиняє труднощі у співвіднесенні новації з будь-якими явищами об'єктивної дійсності, вимагаючи залучення до процесу потрактування новації образно-асоціативного мислення.

Другий тип становлять одиниці на зразок *журботiнь*, *дрiмотiнь*, які під час утворення не зазнають транспозицій у межах лексико-граматичних категорій: *дрiмотiнь* (абстр.) ← *дрiмота* (абстр.), *журботiнь* (абстр.) ← *журбота* (абстр.). Вони мають менш затемнену семантику й дещо вищий (порівняно з похідними першого типу) рівень абстрактності. Цікаво, що останній приклад мотивується іменником, який у словниках маркований як розмовне слово. Безперечно,

відносити цей факт до виявів okazіональностi неправомірно, однак зафіксувати необхідно, оскільки він безпосередньо впливає на семантичне навантаження й пов'язані з цим особливості функціонування в контексті. Okазіональність інновацій, насамперед, зумовлюється порушеннями норм сполучуваності твірної основи й форманта (приєднання афікса до іменникової бази замість передбаченої узусом прикметникової).

До третього типу okazіоналізмів словотвірної моделі з суфіксом *-інь* належать поодинокі похідні назв осіб на зразок *чужінь*. Відзначимо, що цей неологізм має узуальні дублети *чужинець*, *чужак*, від яких відрізняється затемненістю семантики. Походить інновація від субстантивованого прикметника *чужий*. Формальні показники засвідчують відповідність нормативній моделі, а семантико-синтаксичні – указують на те, що мотиватор перейшов із прикметника в іменник, а потім, поєднавшись з афіксом і вийшовши при цьому за межі дериваційного канону, утворив okazіоналізм *чужінь*. Із цього випливає, що такі неодеривати відзначаються чи не найнижчим ступенем абстрагованості значення. Не можемо оминати також той факт, що поза контекстом *чужінь* можна потрактувати як *чужину*, тобто антонімічне поняття до слова "батьківщина", однак рядки з вірша Т. Мельничука свідчать про те, що йдеться саме про особу: *"Гойда-айя, гойда-люлю, / То твій тато, то не чужінь... / Твоя мама, як зозуля, / А твій ненько – клоччя кужіль"* [8, с. 215]. Констатуємо не лише доволі цікаве з погляду "конфронтації" форми та змісту порушення норм сполучуваності твірної бази й афікса, а й набуття останнім невластивого для нього словотвірного значення особи за походженням чи місцеперебуванням.

Отже, у мововорчості Т. Мельничука суфікс *-інь* виявляє здатність до омонімії та полісемії, що свідчить про утворення нових словотвірних типів із цим афіксом.

Із формантом *-ість* у віршах Т. Мельничука функціонують здебільшого узуальні одиниці (*зимність*, *осінність*, *удовиність*), що не мають відхилень від словотвірних норм літературної мови, хоча трапляються й окремі приклади

оказіоналізмів на зразок *зависть* із трансформованим відповідником суфікса *-ість*. Для цих неодериватів властивою є структурна та смислова складність. Остання, зокрема, виявляється в тому, що поза контекстом похідне помилково можна потрактувати як діалектний варіант слова "зздність". Інновація, однак, означає заметіль: "...і не страшна нам буде сніжна *зависть* / січнева не злякає заволока / і пустить Україна скіфську зав'язь / таких, як ми скіф'яток волооких" [9, с. 239–240]. Словосполучення "сніжна зависть", без сумніву, є метафоричним осмисленням понять "метелиця", "хуртовина", "сильний вітер зі снігом". Із одного боку, припускаємо, що новація *зависть* постає на базі образної аналогії: під дією вітру сніг кружляє, утворюючи завитки. Із другого, – не виключаємо можливості того, що під неологізмом автор має на увазі подібні до виття звуки, характерні для явищ природи (виття вітру, завивання метелиці). Крім того, поетичні твори – це, насамперед, художнє осмислення дійсності, у якому органічно сполучаються образно-візуальні, звукові, органолептичні характеристики явищ. Зважаючи на це, одиниця *зависть* може становити елемент так званого прийому синестезії, який передбачає поєднання в одному тропі різних асоціацій, пов'язаних із природною здатністю людини переживати й синтезувати враження, одержані від кількох органів чуття. Оскільки нами з'ясовано, що okazіоналізм на образно-асоціативному рівні пов'язаний із процесом завивання (й у значенні "закручувати", й у значенні "утворювати звуки"), то припускаємо такий напрямок похідності: *зависть* ← *завивати*. Фіксуємо okazіональне поєднання дієслівної твірної бази з *-ість*, який в узусі бере участь у творенні відприкметникових похідних.

Мовотворчість Т. Мельничука відзначається також розмаїттю залучених до процесу деривації модифікаційних афіксів. Okазіональних аугментативів і пейоративів у його ліриці нам не вдалося зафіксувати, натомість демінутивні й гіпокористичні похідні становлять надзвичайно великий і складний зі структурно-семантичного погляду шар неологізмів.

Неузуалізми здебільшого утворюються від субстантивних твірних баз шляхом приєднання таких суфіксів: *-ат-*: *калінята* (лише у формі множини); *-очк-*: *яблучаточка*; *-оньк-*: *змерзлонька*; *-енят-*: *сатаненята*, *скібенята*, *любенята*, *ноченята*, *сонценята*; *-енятк-*: *сонценятко*, *горенятко*. Для більшості наведених слів властивими є різні порушення структурно-семантичних норм узуальної деривації, з-поміж яких найпоширенішим є творення номенів на позначення неістот за моделлю постпозиційної афіксації основ – назв істот. Зауважимо, однак, що в сучасній українській мові наявні окремі приклади на зразок *дверцята*, *коліщата*, мотивувальні яких називають неістот. Обстоюючи думку про те, що новація *калінята* належить до okazіоналізмів, говоримо про те, що її словотвірна семантика тяжіє до загальнономовних похідних – назв істот, які через метафоризацію значення в контексті набувають формальних показників істоти: *"До веселиків, гей, до веселиків, / Ще заплачеш, маро, в ярузі. / У ночвах моїх, наче діти, веселики, / І калина моя з калінятами – в лузі"* [8, с. 147]. Ідеться про пагони або зарості калини, що ростуть поряд із великим деревом, які автор зменшено-пестливо називає дітьми калини.

Одиниця *яблучаточка* також є okazіональною внаслідок порушення норм сполучуваності твірної основи на позначення неістоти та форманта, що здебільшого, як зазначали вище, приєднується до назв істот. Оскільки мотивувальне відсутнє в літературній мові, то словотвірний ланцюжок містить лауну. Фіксуємо так зване черезкрокове словотворення: (*яблучаточка* ← *яблучата* ← *яблукo*), що свідчить про відхилення від дериваційних канонів української мови. Про okazіональність черезкрокової деривації говоримо з позицій традиційного розуміння словотвірної норми, оскільки згідно з концепціями окремих дериватологів (А. Нелюба [4]) вищезгадане явище не є порушенням словотвірного канону.

За формальними показниками (назва істоти, іменникова твірна база) неoderиват *сатаненята* неправомірно зараховувати до okazіоналізмів. Семантика ж мотивувального й самої новації, однак, дає змогу говорити про порушення норм деривації. Мотиватор *сатана* називає надприродну істоту, яку зображують

у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками [6, с. 60] і яка в уявленні християн має негативне емоційно-експресивне забарвлення, тому творення від нього одиниці з гіпокористичним значенням уже є порушенням дериваційних норм. Очевидно, *сатаненята* утворилося за аналогією до схожого за семантикою та структурою *бісенята*. Не варто забувати про те, що неолексема, безумовно, відзначається більшою емоційністю й експресивністю.

Інновація *любенята* цікава передусім своїми мотиваційними зв'язками: "*гієна огненна – / Любов і попри всі мільйони любенят / любов / любовей здається світ ізнов уже впритул до Неї підійшов*" [10, с. 282]. Йдеться про демінутив у формі множини, який семантично пов'язаний із іменником *любов* і дієсловом *любити*. Обстоюючи думку про те, що мотивувальним є субстантив, уважаємо, що під час словотворення від мотиватора відсікається компонент *-ов-*. Оказіональність досягається насамперед тим, що постпозиційний формант зі зменшено-пестливим значенням приєднується до твірної бази на позначення абстрактного поняття. Такі трансформації, ймовірно, викликані бажанням поета синтезувати й метафоризувати низку ознак (хвилинна пристрасть, скороминуще захоплення, тепле почуття, несправжня любов), а також висловити своє ставлення до описуваного. Крім того, з неусіченим компонентом (*любовенята*) неологізм не вписується в ритмомелодійну організацію строфи. Можемо також припустити, що *любенята* – віддієслівне похідне, як і *любов*. Зі структурного погляду такий напрямок видається найоптимальнішим (*любенята* ← *любити*), адже твірна основа не зазнає жодних змін. У цьому випадку фіксуємо значне відхилення дериваційного процесу від норм сучасної мови, адже дієслова не поєднуються з формантом *-енят-*.

Оказіоналізми *сонценятко* та *горенятко* відзначаються не лише okazіональним нанизуванням мутаційно-модифікаційних афіксів на основу – назву неістоти, а й певними семантичними особливостями. Наголошуємо на тому, що перший незуалізм становить яскравий приклад того, як переносне вживання слова гіпотетично відповідає усім вимогам творення похідних із суфіксами, що мають демінутивно-гіпокористичне значення.

Під одиницею *сонценьтко* автор розуміє або жіночі груди, або ореоли довкола сосків, акцентуючи на їхній принадності: "*Повитиця – старша сестриця... / Повитиця – коса не іде... / Повитиця – крізь синій ситець / Променяться сонценьтка грудей*" [10, с. 428]. Зазначимо, що в українській мові за допомогою афіксів *-ен'-*, *-атк-* утворюються зменшено-пестливі форми назв частин тіла чи органів людини: *рученьтка* ← *рука*, *оченьтка* ← *очі*. Оказіональність аналізованої лексеми, як і більшості іменників із модифікаційними афіксами в ліриці Т. Мельничука, пов'язана з метафоризацією змісту. Що ж до неодеривата *гореньтко*, то він не просто номінує неістоту, а називає абстрактне поняття, що є порушенням узуальних словотвірних норм.

Новація *змерзлонька* мотивується субстантивованим прикметником *змерзла*. Установити такий напрямок похідності дає змогу контекст: "*ніч не виспалась / в чорних очах / причини боже ночі / на поторочі / замерзлонька замерзла*" [10, с. 394]. Відзначимо, що ця словотвірна модель із демінутивними модифікаційними афіксами передбачає утворення мотиватів від іменників жіночого роду: *ялинонька* ← *ялина*, *рибонька* ← *риба*, *дівчинонька* ← *дівчина* тощо. Отже, з одного боку, формально узусний напрямок похідності збережений, а з другого, – прикладів деривації зменшено-пестливих форм від субстантивованих прикметників у системі нормативного словотвору віднайти не вдалося. Із огляду на вищезазначене фіксуємо значні структурно-семантичні відхилення іменника *змерзлонька* від канонів української літературної мови.

Спорадично залучає до дериваційного процесу Т. Мельничук і афікси, що в узусі беруть участь у творенні похідних на позначення осіб: *-ар*: *сончар*; *-ич*: *фіолетич*, *лелич*; *-енк(о)*: *сніженко*. Непідробну цікавість за низкою семантичних відхилень від норм словотворення літературної мови викликає похідне *сончар*. Із формального погляду цей іменник не підпадає під визначення okazіоналізму, оскільки його мотивувальним є субстантив *сонце*, як і в загальнономовних похідних на зразок *шахтар*, *килимар* (*шахтар* ← *шахта*, *килимар* ← *килим*). Семантика, однак, уможливило

кваліфікацію неодеривата як незуалізму на тих підставах, що в узусі з формантом *-ар* утворюються номени на позначення людей за родом діяльності, фахом (*килимар* – той, хто робить *килими*, а *шахтар* – робітник *шахти*), тоді як *сончар* не має вказівки на знаряддя або об'єкт спрямування діяльності. Йдеться про алогічність мотиваційних зв'язків між мотиватором і мотиватом.

Із формантом *-ич* в узусі творяться відтопонімні назви осіб за територіальною або національною ознакою, а також відсубстантивні похідні на позначення осіб (переважно сина) за соціальним статусом батька: *русич* ← *Русь*, *княжич* ← *князь*, *гетьманич* ← *гетьман*. У Т. Мельничука за цією словотвірною моделлю утворюються новації *фіолетич* і *лелич*. Семантика першої одиниці не пов'язана з номінацією особи, оскільки неолексема позначає квітку: "*розмарин розмарин / фіолетич / йому й глиняний горщик / як стел*" [10, с. 270]. Додаючи афікс *-ич*, уважаємо, автор прагне надати предмету не просто властивостей істоти, а метафоризувати похідне. Відповідно, говоримо про оказіональність деривації внаслідок невідповідності семантики мотиватора й мотивата обраній словотвірній моделі. Незуалізм *лелич* позначає істоту, однак становить назву птаха чоловічої статі, на якого хоче перетворитися ліричний герой: "*Чому не лелич я? / Якби був ним – / Усі б світи злітав. / Мороз у горах – втік би до весни / На чужий став*" [8, с. 211]. Із цих позицій говоримо про структурно-семантичні відхилення від узуального канону.

Таким чином, помітними особливостями ідіостилю Т. Мельничука є надзвичайно багата палітра утворень з афіксом давнього походження *-инь* і суфіксами з демінутивно-гіпокористичним значенням, а також обмежене утворення похідних на позначення осіб та інших істот. Дериваційні процеси відзначаються не лише порушеннями на рівні лексико-граматичних категорій "істота – неістота" та "конкретне – абстрактне", а й окремих моделей (наявність лакун у словотвірних ланцюжках, черезкрокова деривація, приєднання кількох афіксів, вплив семантико-словотвірної аналогії). Оказіоналізми характеризуються різноманітними порушеннями норм деривації,

зокрема набуттям нехарактерних для окремих похідних значень збірності, назви особи тощо. Особливістю інновацій, без сумніву, є різний ступінь абстрактності семантики, продиктований авторськими вимогами до контексту. Інноваціям властива також полікомпонентність, тобто наявність в одному слові не лише двох афіксів, а й кількох коренів. Окрім того, неuzuалізми відзначаються високим рівнем емоційно-експресивної забарвленості, особливою залежністю від контексту.

Отже, okazіональні суфіксальні субстантиви в поезіях Т. Мельничука становлять надзвичайно цікавий і складний матеріал для аналізу. Наша спроба дослідити структурно-семантичні особливості таких слів – лише окремий аспект вивчення, який наразі видається актуальним і перспективним напрямом у царині okazіоналістики, тому потребує подальшого розроблення.

1. Карпіловська Є.А. Неuzuальне словотворення : правила "гри без правил" / Є.А. Карпіловська // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. - Серія : Філологія. - 2005. - Т. 8. - № 1. - С. 106-117.
2. Колоїз Ж.В. Українська okazіональна деривація : монографія / Ж.В. Колоїз. — К. : Акцент, 2007. — 310 с.
3. Мазурик Д.В. Поетичні okazіоналізми : традиція і сучасність / Д.В. Мазурик // Культура слова. - К., 2000. - Вип. 55-56. - С. 45-51.
4. Нелюба А. М. Черезкрокове словотворення й інноваційні явища в українській мові (на зразках суфіксальних дериватів) [Електронний ресурс] / А.М. Нелюба // Вісник Дніпропетровського національного університету ім. Олесья Гончара. Серія : Мовознавство. - Дніпропетровськ, 2009. - Вип. 15. - Т. 1. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Natural/Vdpu/Movozn/2011_17_1/article/5.pdf.
5. Плющ М.Я. Граматика української мови : у 2 ч. - Ч. 1. Морфемика. Словотвір. Морфологія : підручник / Марія Яківна Плющ. - К. : Вища шк., 2005. – 286 с.
6. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І.К. Білодіда]. — К. : Наук. думка, 1978. - Т. 9. – 916 с.
7. Турчак О.М. Okazіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 - "українська мова" / Олена Михайлівна Турчак. - Дніпропетровськ, 2005. – 19 с.

Джерельна база

Мельничук Т. Ю. Поезії : у 3-х т. / Тарас Юрійович Мельничук. - Коломия : Вік, 2003. - Т. 1. - 254 с.

Мельничук Т. Ю. Поезії : у 3-х т. / Тарас Юрійович Мельничук. - Коломия : Вік, 2003. - Т. 2. - 255 с.

Мельничук Т. Ю. Поезії : у 3-х т. / Тарас Юрійович Мельничук. - Коломия : Вік, 2003. - Т. 3. - 496 с.

Боть Л.П., к. філол. н.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ ВВІЧЛИВОСТІ В МОВЛЕННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано ввічливі слова, які використовують у мовленні учні початкових класів. У дослідженні проведено анкетування, яке дало можливість зробити квантитативний аналіз етикетних конструкцій у мовленні молодших школярів.

Ключові слова: етикет, вітання, прохання, подяка, вибачення.

The polite words, used in speech of primary school' pupils, were analyzed in the article. Survey was being conducted during research, also quantitative analysis of etiquette designs of younger pupils' speech was being done.

Key words: etiquette, greetings, requests, gratitude, forgiveness.

В статье проанализированы вежливые слова, которые используют в речи ученики начальных классов. В исследовании проведено анкетирование, дающее возможность сделать квантитативный анализ этикетных конструкций в речи младших школьников.

Ключевые слова: этикет, приветствие, просьба, благодарность, извинение.

Найбільш значним досягненням сучасної лінгвістики є, безумовно, увага до прагматичних аспектів мовних явищ. Лінгвістика не може обмежуватися аналізом формалізованого спілкування, вона повинна брати до уваги безпосередніх